

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра історії України

Дипломна робота
магістра
з теми «**УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКЕ ПРОТИСТОЯННЯ В РОКИ
ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ТА НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОЇ
РЕВОЛЮЦІЇ (1914–1920 РР.)**»

Виконала:
студентка групи Ist1-M21z
спеціальності
014 Середня освіта (Історія)
Бахіна Альона Володимирівна

Керівник:
Кліщинський П.В.
кандидат історичних наук,
старший викладач

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ.....	7
РОЗДІЛ 2. УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ ВІДНОСИНИ В ПЕРШІ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: ЕТНОСОЦІАЛЬНИЙ ТА ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТИ (СЕРПЕНЬ 1914 – ЛЮТИЙ 1917 РР.).....	17
РОЗДІЛ 3. «УКРАЇНСЬКЕ» І «ПОЛЬСЬКЕ» ПИТАННЯ НА ЗАВЕРШАЛЬНОМУ ЕТАПІ ВІЙНИ. РЕВОЛЮЦІЙНІ ПОДІЇ В НАДНІПРЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ (БЕРЕЗЕНЬ 1917 – ЛИСТОПАД 1918 РР.).....	33
РОЗДІЛ 4. ЗБРОЙНА БОРОТЬБА УКРАЇНЦІВ І ПОЛЯКІВ У 1918-1920 РР.: ВІД ВІЙСЬКОВОГО ПРОТИСТОЯННЯ ДО СОЮЗНИЦЬКИХ ВІДНОСИН.....	48
ВИСНОВКИ.....	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	77

ВСТУП

Актуальність дослідження. На межі XIX–XX ст. відбувалися з політичними змінами у Центральній і Східній Європі змінювалося поняття «нації» як політичного феномену. Відтоді етнічна приналежність не завжди співпадала зі змістом того чи іншого національного проекту, поступаючись місцем громадянським цінностям. Прикладом цього є політика Австро-Угорської та Російської імперій щодо визвольних рухів на підвладних теренах. Перед Першою світовою війною активно розвивався національний рух, що став відображенням націотворчих процесів. Проте, процес творення націй в імперіях, не був самодостатнім, наперед визначеним процесом, в якому кожна нація формувалася «окремо», а серією взаємодій між різними «національними проектами» які перебували у стадії формування та багато чому залежали від міжнародного контексту. Саме тому важливим є висвітлення українсько-польських відносин у 1914-1920 рр., які є прикладом взаємодії двох різних народів що проходили шлях до здобуття незалежності. Тому актуальність теми дослідження підкреслюється необхідністю вивчення етнополітичних і геостратегічних обставин відродження національних держав, спричинених крахом поліетнічних імперій у XX ст. Досвід суверенізації етносів і націй, творення нових держав на засадах національної ідеї та етнонаціональних інтересів є предметом зацікавлення для науковців і політиків. Осмислення такого досвіду становить особливий інтерес для українців та їх сусідів, зокрема поляків, взаємини з якими мають тисячолітні традиції.

Важливим етапом боротьби народів Центральної і Східної Європи за державну незалежність була Перша світова війна та національно-демократичні революції, в результаті чого виникла низка незалежних держав, у тому числі Українська Народна Республіка і Західноукраїнська Народна Республіка, а також Друга Річ Посполита. Процес творення цих держав

відбувався в гострій внутрішній боротьбі та міждержавному протиборстві. У цьому контексті викликає зацікавлення українсько-польська війна 1918-1919 рр. Розв'язана польським політичним проводом, за підтримки Антанти, вона спричинила інкорпорацію Східної Галичини і Західної Волині до Другої Речі Посполитої. Боротьба проти іноземної агресії стала яскравим виявом прагнення галицьких українців реалізувати право на самовизначення, державну незалежність та соборність України.

Драматичні події українсько-польської війни протягом багатьох десятиліть привертають увагу дослідників. Вони були об'єктом гострого політичного та ідеологічного протистоянь, які, на жаль, тією чи іншою мірою проявляються дотепер. Тому об'єктивне дослідження цієї неоднозначної сторінки історії польсько-українських стосунків становить не тільки науковий, але громадсько-політичний інтерес.

Об'єктом дослідження українські землі як регіон відродження національної державності та об'єкт агресії об'єднаних сил новоутворених держав, насамперед Польщі, здійсненої за військово-політичної підтримки країн Антанти і геополітичної експансії радянської Росії, а також боротьба українців ЗУНР за державність і соборність України.

Предметом даного дослідження виступають українсько-польські етнополітичні відносини та збройне протистояння в період Першої світової війни на національно-демократичної революції (1914-1920 рр.).

Мета роботи полягає в тому, щоб на основі джерел, документів, матеріалів, наукового доробку вчених охарактеризувати українсько-польські відносини періоду Першої світової війни, що вилились у відкрите збройне протистояння протягом 1918-1920 рр.

Для досягнення мети ми визначили наступні **завдання**:

- охарактеризувати історіографію та джерельну базу дослідження;
- показати особливості українсько-польських відносин в розпал Першої світової війни;
- висвітлити наростання та суть суперечностей в українсько-польських

взаєминах протягом 1917-1918 рр.;

– розкрити причини і передумови українсько-польської війни та хід бойових дій на українських землях у 1919-1920 рр. за участі українських і польських збройних сил.

Хронологічні рамки охоплюють події з серпня 1914 до жовтня 1920 р. Нижня хронологічна межа зумовлена початком Першої світової війни і формування нових умов взаємовідносин двох етносів на території України, виробленням своїх політичних цілей. Верхня – визначається завершенням радянсько-польсько-українського збройного протистояння, поразкою національно-демократичної революції і втратою здобутків української державності.

Територіальні межі дослідження охоплюють етнічні українські землі що стали об'єктом зазіхань з боку відновленої польської держави.

Методологічною основою роботи є принцип історизму, який передбачає об'єктивне вивчення подій і явищ на основі науково-критичного використання джерел та літератури. Використано також принципи наукової об'єктивності, конкретності. При розв'язанні поставлених завдань дослідником застосовано такі методи дослідження: аналіз науково-історичної літератури; ознайомлення, вивчення та узагальнення архівних матеріалів, історико-статистичний, історико-хронологічний, історико-порівняльний.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в комплексному дослідженні українсько-польських військово-політичних відносин в 1914-1920 рр. з огляду на їх тяглість, безперервність та причинно-наслідкові зв'язки.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання систематизованого автором матеріалу при підготовці узагальнюючих праць з нової та новітньої історій України, Польщі, українсько-польських відносин. Окремі положення та висновки роботи становлять інтерес для політологів, спеціалістів з конфліктології, парламентарів, працівників органів місцевого самоврядування.

Мета та завдання роботи зумовили її **структуру**. Дипломна робота складається з вступу, чотирьох розділів, висновків та списку використаних джерел та літератури.

ВИСНОВКИ

Отже, більшість учених сходяться на думці, що причини загострення українсько-польських відносин, насамперед на західноукраїнських землях, варто шукати у взаєминах двох народів та їх політичних лідерів у Галичині – провінції Австро-Угорщини до 1918 р. Саме тут увійшли в конфлікт два національні рухи – польський та український, зіткнулися два центри національного державотворення.

Українсько-польські відносини і протистояння залишаються однією із найбільш актуальних і багатогранних щодо складності перебігу етносоціальних, політичних і культурних процесів у поліетнічному українському суспільстві історіографічних проблем. Наукової ваги періоду надає й та обставина, що протягом досліджуваного історичного проміжку часу названі процеси зазнавали різних трансформацій: то критично прискорювалися, то уповільнювалися відповідно до інших складових – геополітики у Центрально-Східній Європі, соціально-економічного життя в монархіях Романових і Габсбургів, УНР–ЗУНР тощо.

Події Першої світової війни внесло кардинальні зміни у перспективи вирішення польського і українського питання. Обидва народи отримали шанс скористатися з достатньо сприятливої ситуації, коли поневолювачі знаходилися у ворожих таборах. Концептуальні засади Р. Дмовського та Ю. Пілсудського стали основою державотворчої діяльності вже перших урядів відродженої держави, її керівників, еволюція світогляду яких була складною – від ідеї автономії у складі іноземних держав, залежно від їх орієнтації, до створення суверенної країни. Подальші події засвідчили, що поляки послідовно реалізували напрацьовані їх лідерами політичні доктрини і концепції, часто всупереч волі українців.

В ході ведення війни змінювались плани воюючих країн щодо поляків. Австро-Угорщина і Німеччина у листопаді 1916 р. оголосили акт про

створення Королівства Польського, у відповідь Росія розпочала діяльність польсько-російської комісії щодо створення проекту автономії поляків. Жодна із сторін не передбачала надання реальної самоврядності чи незалежності полякам. На початку 1917 р. президент США В. Вільсон запропонував нові умови світового порядку, які передбачали і створення незалежної польської держави в результаті завершення війни.

Буржуазно-демократичної революції в Росії надали шанс народам, що її населяли, в тому числі українцям і полякам визначитись із своїм майбутнім відповідно до проголошених ідей самоврядності і незалежності. З утворенням Української Центральної ради у березні 1917 р. поляки утворили власний орган влади, який представляв інтереси польського народу – Польський виконавчий комітет. Він визнав право українського народу на самовизначення при забезпеченні інтересів польського населення. Події 1917 р. поділили польське суспільство у вирішенні питань внутрішньої і зовнішньої політики на консерваторів, які підтримували російський уряд і демократичні сили, які прагнули вирішення конкретних питань життєдіяльності, розвитку польської освіти і культури в державі, і в Україні зокрема. У зв'язку із захопленням більшовиками влади у Росії у жовтні 1917 р., війною Росії проти Української народної республіки, внутрішньою боротьбою українських національних сил, завершенням Першої світової війни і утворенням польської держави розпочався новий етап у розвитку польського суспільства в Україні.

Апогеєм протистояння двох народів стала українсько-польська війна за Галичину і Львів 1918–1919 рр., яка закінчилася поразкою українців і включенням теренів Східної Галичини й Західної Волині до складу відродженої Польської держави. Змагання за національну державність різко поширили політизацію українського населення, особливо в західноукраїнських землях. Українсько-польська війна фактично не припинялася до 1939 р. Вона «жевріла» в акціях опору 20-х років, «пацифікаціях», терористичних замаху проти польських діячів 30-х років.

Оцінюючи з історичної ретроспективи перебіг подій у Центрально-Східній Європі 1918–1921 рр., доводиться у черговий раз ствердити, що вкотре вже найгострішим суспільно-політичним протистоянням у цьому регіоні стала нова фаза українсько-польського конфлікту. Цим разом вона поширилася на всю Правобережну Україну включно зі Східною Галичиною. Характерно, що на землях колишньої Австро-Угорської імперії з огляду на відмінності їхнього історичного розвитку, зокрема у ХІХ ст., конфлікт між українцями і поляками практично від початків мав характер національно-політичного. Буквально протягом кількох днів він переріс у запеклу боротьбу між Західноукраїнською Народною Республікою та відродженою Річчю Посполитою за право володіти Львовом, Тернополем, Станіславовим, Бориславським нафтовим районом та прилеглими до них територіями. На противагу цьому, в колишніх підросійських губерніях – Київській, Волинській та Подільській – процес трансформації українсько-польського протистояння з етносоціального в національно-політичне розтягнувся майже на рік. Що більше, протягом кількох місяців боротьба між українським селянством і польськими землевласниками була суто внутрішньою проблемою новоутвореної Української Народної Республіки. Ситуація змінилася взимку–навесні 1918 р.

Починаючи з 1919 р. українсько-польський етносоціальний конфлікт, що до того обмежувався теренами Правобережжя, переріс у конфлікт етнополітичного характеру, тобто у війну за територію і кордони між УНР і Річчю Посполитою. Парадоксально, однак антипольські настрої правобережного селянства ще більше загострилися під впливом союзницького договору, укладеного у квітні 1920 р. між політичними лідерами України та Польщі – Симоном Петлюрою та Юзефом Пілсудським. Його автори надіялися, що вступ союзницьких військ на терени Правобережжя викличе тут масове антибільшовицьке повстання. Однак їх сподівання не виправдалися і радянські свідомо популістичні гасла, на жаль,

поклали край українським прагненням зберегти відроджену в роки національно-демократичної революції державність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

І. Джерела

1. Архів Української Народної Республіки. Міністерство закордонних справ. Дипломатичні документи від Версальського до Ризького мирних договорів (1919–1921) / Упор. Кавунник В.Л. Київ: Інститут археографії і джерелознавства ім. М. Грушевського, 2016. 796 с.
2. Боротьба за возз'єднання Західної України з Українською РСР. 1917-1939 рр. Збірник документів і матеріалів. Київ: Наукова думка, 1979. 558 с.
3. Винниченко В. Відродження нації: Історія української революції (марець 1917 р. – грудень 1919 р.) / [Репр. відтвор. вид. 1920 р.] Київ: Політвидавництво України, 1990. Ч. 1. 318 с.
4. Відозва українських делегатів громадського комітету до польського населення Львова про право українців Східної Галичини на власну державу (6 листопада 1918 р.). URL: [http://www.hainpuzhnyk.in.ua/doc2/1918%20\(11\)%20006.php](http://www.hainpuzhnyk.in.ua/doc2/1918%20(11)%20006.php).
5. Гражданская война на Украине 1918-1920. Сборник документов и материалов. В 3т., 4-х кн. / под ред. С. М. Королевского. Харків, 1967. 566 с.
6. Григорійв Н. Спогади «руїнника» про те, як ми руйнували тюрми народів, а будували свою хату. Львів: Б.в., 1937. 262 с.
7. Директивы Главного командования Красной Армии (1917-1920). Сборник документов. Москва, 1969. 335 с.
8. Документы и материалы по истории советско-польских отношений. Мискава: Наука, 1965. 607 с.
9. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле (1914-1920). Мюнхен, 1969. 543 с.

10. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Док і мат. Т. 2 / Відп. ред. О. Карпенко. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2001. 727 с.
11. Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923: док. і мат.: у 5 т. 8 кн. / [укл.: О. Карпенко, К. Мицан]. Івано-Франківськ, 2009. Т. 5. Кн. 1: Зовнішня політика і міжнародне становище. 1918–1919 рр. 1102 с.
12. Заява митрополита // Діло. 1914. 26 серпня. С. 1.
13. Історія української дипломатії: перші кроки на міжнародній арені (1917–1924): док. і мат. Київ: Міжнародні відносини, 2010. 678 с.
14. Крестьянское движение в России в годы первой мировой войны. Июль 1914 – февраль 1917 гг.: сборник документов. Москва-Ленинград: Наука, 1965. 605 с.
15. Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. Київ: Темпора, 2003. 608 с.
16. Маніфест Головної української ради // Діло. 1914. 3 серпня. С. 1.
17. На врага. Заявление представителей Карпато-русского освободительного комитета // Киевлянин. 1914. 5 августа. С. 1.
18. Петлюра С. Статті, листи, документи. Т. І. / Упорядник В. Сергійчик. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 1999. 616 с.
19. Письмове зобов'язання місцевих поляків зберігати лояльність до УНР (м. Коломия. с. Рудки). URL: [http://www.hainyzhnyk.in.ua/doc2/1919%20\(03\)%2016.loyalnist.php](http://www.hainyzhnyk.in.ua/doc2/1919%20(03)%2016.loyalnist.php)
20. Повідомлення газети «Одесские новости» про прибуття місії Бертелемі до Кракова. URL: [http://www.hainyzhnyk.in.ua/doc2/1919%20\(01\)%2028.misiya.php](http://www.hainyzhnyk.in.ua/doc2/1919%20(01)%2028.misiya.php)
21. Польско-советская война. 1919-1920: Ранее не опубликованные документы и материалы. Москва: Институт славяноведения и балканистики РАН, 1994. Ч. 1-2.
22. Омелянович-Павленко М. Спогади командарма (1917-1920) / М. Омелянович-Павленко. Київ: Темпора, 2007. 608 с.
23. Операции на Висле в польском освещении: Сборник статей и документов. Москва, 1931. 244 с.

- 24.Петлюра С. Статті, листи, документи. Т.Ш. Упорядник В. Сергійчик / С. Петлюра Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 1999. 616 с.
- 25.Симоненко Р.Г., Реєнт О.П. Українсько-російські переговори в Москві (січень-лютий 1919 р.): Збірник документів. Київ: Інститут історії України НАН України, 1996. 85 с.
- 26.Стахів М. Україна в добу Директорії УНР. В 3х т. Т.3. Україна між двома силами. Скрантон, 1963. 278 с.
- 27.Українська революція 1917–1921 рр. на Придніпров'ї: збірник документів і матеріалів / [уклад. Ю. Г. Пахоменков, Н. Л. Юзбашева]. Дніпро : Ліра, 2016. 370 с.
- 28.Украинская Галиция и война // Киевлянин. 1914. 22 августа. С. 4.
- 29.Ухвала Української Національної Ради про злуку Західно Української Народної Республіки з Українською Народною Республікою. URL: [http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1919%20\(01\)%2003%20uhvala%20pro%20zluku.php](http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1919%20(01)%2003%20uhvala%20pro%20zluku.php)
- 30.Врасія Поласу! [Браття поляки! Відозва Українського робітничо-селянського комітету до поляків]. URL: [http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1919%20\(03\)%20....php](http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1919%20(03)%20....php).

II. Література

- 31.Ададуrow В. Політика Франції стосовно українсько-польського конфлікту за Східну Галичину в період з листопада 1918 по березень 1919 рр. // Україна в минулому (Київ, Львів). Вип. VII. 1995. С. 18-32.
- 32.Алексієвець Л.М. Польське питання на Паризькій мирній конференції. Визначення кордонів Польської держави. URL: <file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin/%D0%9C%D0%BE%>
- 33.Аркуша О. Від „поляків” до „енденції” (еволюція польсько-українських взаємин на зламі XIX-XX ст.) // Українсько-польські відносини в Галичині у XX ст. Івано-Франківськ: Плай, 1997. С. 83-87.

34. Аркуша О. польські націонал-демократи та українське питання в Галичині на початку ХХ століття // Вісник львівського університету. Сер. істор. Вип. 39-40. С. 149-202.
35. Аркуша О. Польсько-українські дискусії про національний характер Східної Галичини на початку ХХ ст. // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Збірник наукових праць. Випуск 15 / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. 2006. С. 586–606
36. Бевз Т. Лисяк-Рудницький про польсько-українські стосунки в 1917-1921 рр. // Українсько-польські відносини в Галичині у ХХ ст. Івано-Франківськ: Плай, 1997. С. 62-65.
37. Берест Р. До питання про умови перемир'я та демаркаційні лінії в Українсько-Польській війні 1918-1919 років // 1939 рік в історичній долі України і українців: Матеріали міжн. н. конф. 23-24 вересня 1999 р. Львів, 2001. С. 44-46.
38. Білобровець О. Суспільно-політичні орієнтації поляків України в роки Першої світової війни // INTERMARUM: історія, політика, культура. 2015. Вип. 2. С. 106-118.
39. Боечко В.Ф. Процес актуалізації «польського питання» у ході Першої світової війни (1914–1918 рр.) // Перша світова війна й Україна (до 100-річчя початку Великої війни): тези доповідей Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю, Київ–Черкаси, 25–26 вересня 2014 р. / редкол.: В.А. Смолій та ін. Київ: Інститут історії України, 2014. С. 12-15.
40. Борщак І. Мировна конференція 1919 // Історичний календар-альманах Червоної калини на 1939 р. Львів, 1938. С. 107-113.
41. Брицький П. Ставлення українських політичних партій до Першої світової війни // Перша світова війна: історичні долі народів Центральної та Східної Європи: мат. міжнар. нук. конф. присвяченої

- 80-річчю Буковинського народного віча (Чернівці 22-24 вересня 1998 р.). Чернівці: Рута, 2000. С. 128–132.
42. Вальковський Р. Листопадове повстання 1918 р.: «петлюрівська авантюра» чи «національна революція» // Гетьман П. Скоропадський та Українська держава 1918 р. Друга міжнародна наукова конференція. Київ, 1999. С. 251-256.
43. Васильєв В. Ю. Україна в політиці радянського керівництва напередодні другої світової війни // Український журнал. 2005. № 1. С. 3-9.
44. Васильєв В. Ю. Еволюція поглядів керівництва РКП(б) та КП(б)У на світову революцію в контексті радянсько-польської війни 1920 р. // Український історичний журнал. 2006. №5. С. 155-172.
45. Вегеш М. М., Віднянський С. В. Августин Волошин. Вид. 5-е, доопр., змін. / НАН України. Інститут історії України. Ужгород; Київ: РІК-У, Інститут історії України, 2022. 512 с.
46. Велика війна 1914–1918 рр. і Україна. Історичні нариси. У 2-х кн. Кн. 1 [відп. ред. О. Реєнт]. Київ : Клію, 2015. 800 с.
47. Велика війна 1914–1918 рр. і Україна. Історичні нариси. У 2-х кн. Кн. 2 [уклад. О. Реєнт]. Київ : Клію, 2020. 784 с.
48. Великочий В. Національна політика ЗУНР у контексті українсько-польських відносин: джерелознавчий аспект // Українсько-польські відносини в Галичині у ХХ ст. Івано-Франківськ: Плай, 1997. С. 113-117.
49. Верига В. Визвольні змагання в Україні. 1913-1923: У 2-х томах. Львів: Інститут українознавства НАНУ, 1998. Т. 2. 503 с.
50. Вежбенець В. Євреї та польсько-український конфлікт у Східній Галичині після Першої світової війни // Українсько-польські відносини в Галичині у ХХ ст. Івано-Франківськ: Плай, 1997. С. 140-147.
51. Витвицький С. Галичина в міжнародній політиці в 1914-1923 роках // Український історик. 1995. № 1-4. С. 101-111.

52. Віднянський С. Українсько-польські відносини 1917–1926 рр.: сучасна історіографія проблеми. URL: [http://www.hainyzhnyk.in.ua/doc2/1919%20\(01\)%2028.misiya.php](http://www.hainyzhnyk.in.ua/doc2/1919%20(01)%2028.misiya.php)
53. Вільшанська О.Л. Суспільні настрої в Україні під час Першої світової війни // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. Збірник. Київ: Інститут історії України НАН України, 2012. Вип. 23. Перша світова війна і Україна (до 100-річчя початку Великої війни). С. 152–162.
54. Военная энциклопедия: В 8 т. / Гл. ред. П.С. Грачев. Москва: Наука, 1994. Т.2. 677 с.
55. Гадзинський В.Л. Революционное движение в Восточной Галиции (кон. 1918 – нач. 1919 г.) // Москва: Государственное издательство, 1923. 98 с.
56. Гай-Нижник П. П. Українська дипломатія й міжнародна фінансова політика урядів Центральної Ради, Української Держави (Гетьманату) та Директорії УНР (1917–1922 рр.). Київ: Дуліби, 2016. 532 с.
57. Галицька-Дідух Т. Українське питання на Ризькій мирній конференції // Нова політика. 1999. №5. С. 43-47.
58. Гальченко С.І. Плани держав Троїстого союзу й Антанти стосовно України напередодні Першої світової війни // Перша світова війна й Україна (до 100-річчя початку Великої війни): тези доповідей Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю, Київ–Черкаси, 25–26 вересня 2014 р. / редкол.: В.А. Смолій та ін. Київ: Інститут історії України, 2014. С. 18-20.
59. Генік М., Любінець І. Еволюція поглядів польських комуністів в українському питанні (1918-1923) // Українсько-польські відносини в Галичині у XX ст. Івано-Франківськ: Плай, 1997. С. 76-80.
60. Гетьманчук М. П. Між Москвою та Варшавою: українське питання у радянсько-польських відносинах міжвоєнного періоду (1918-1939 рр.). Львів: Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2008. 432 с.

61. Головченко В.І., Солдатенко В.Ф. Українське питання в роки Першої світової війни: монографія. Київ: Парламентське вид-во, 2009. 448 с.
62. Голубко В.Є. Брестський мир 1918 року УНР з країнами Четверного союзу як пролог українсько-польського збройного протистояння // Перша світова війна у військово-історичному вимірі (до 100-річчя події): Збірка матеріалів Міжнародного наукового форуму 26–28 червня 2014 р. Львів: АСВ, 2014. С. 11-14.
63. Горбань Т. Геополітичні орієнтації українського національного руху в роки Першої світової війни // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Сер. Історія. 2011. Вип. 107. С. 12-15.
64. Гребенюк А.В. Война далёкого двадцатого // Преподавание истории в школе. 1990. №3. С. 7-14.
65. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації ХІХ-ХХ століття. Київ: Генеза, 1996. 360 с.
66. Грицак Я. Українська революція 1914–1923 рр.: Нові інтерпретації // Матеріали засідань історичної та археографічної комісії НТШ в Україні. Вип. 1. (1995–1997). Львів, 1999. С. 117–137.
67. Гудь Б., Голубко В. Нелегка дорога до порозуміння: до питання генези українсько-польського військового співробітництва (1917–1921 рр.). Львів: Українські технології, 1997. 278 с.
68. Гудь Б. Українці – поляки: хто винен? У пошуку першопричини українсько-польських конфліктів першої половини ХХ ст. Львів: Кальварія, 2000. 192 с.
69. Даниленко В. М. Дипломатична тактика Польщі щодо України після Першої світової війни // Українська дипломатія в добу національно-визвольних змагань (1917–1921 рр.): історія, проблеми, протиріччя, присвячена 100-річчю проголошення Акта Злуки Української Народної Республіки і Західноукраїнської Народної Республіки: Зб. наукових

- праць міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 21–22 лютого 2019 р. Київ: «Міленіум», 2019. С. 58-59.
70. Дацків І.Б. Дипломатія ЗУНР на Паризькій мирній конференції 1919 р. // Український історичний журнал. 2008. №5. С.121-137.
71. Дацків І. Б. ЗУНР у боротьбі за незалежність на Паризькій мирній конференції 1919 р. // Проблеми всесвітньої історії. 2016. №1. С. 147-168.
72. Дацків, І. Українська дипломатія доби Директорії УНР: персоналії, статус, функції // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Сер. Історія. 2014. Вип. 2, ч. 3. С. 125-135.
73. Дерев'яненко І. П. Українсько-польські відносини 1918-1921 рр.: політичний аспект. Київ: Либідь, 2004. 322 с.
74. Дерев'янюк М., Панчук А. ЗУНР в українській історіографії // Український історичний журнал. 1995. №2. С. 32-35.
75. Ждамарова А. В. Українська дипломатія 1917–1921 рр.: інституція, еволюція, успіхи // Українська дипломатія в добу національно-визвольних змагань (1917–1921 рр.): історія, проблеми, протиріччя, присвячена 100-річчю проголошення Акта Злуки Української Народної Республіки і Західноукраїнської Народної Республіки: Зб. наукових праць міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 21–22 лютого 2019 р. Київ: «Міленіум», 2019. С. 19-20.
76. Завада І. Ризький договір і Україна: Історичний нарис. Київ: Либідь, 2000. 99 с.
77. Західно-Українська Народна Республіка 1918-1923. Енциклопедія: До 100-річчя утворення Західно-Української Народної Республіки. Т. 4: Т-Я. Івано-Франківськ: Манускрипт-Львів, 2021. 688 с.
78. Зашкільняк Л. Спроби українсько-польського порозуміння в міжвоєнній Польщі: сподівання і реалії // Українсько-польські відносини в Галичині у ХХ ст.: матеріали міжнародної науково-

- практичної конференції, (21–22 листопада 1996 р.). Івано-Франківськ: Плай, 1997. С. 156–160.
79. Зелінський М.В. «Українське питання» у політичній діяльності Р. Дмовського в роки Першої світової війни (1914-1918 рр.) // Історичний архів. 2013. Вип. 10. С. 45-51.
80. Егоров О.М. Львов – Варшава. 1920 г. Взаимодействие фронтов. Москва-Ленинград, 1929. 188 с.
81. Іванцев І., Монолатій І. Суспільна свідомість провінції під час міжетнічних конфліктів у Галичині у 1918-1919 рр. // Українсько-польські відносини в Галичині у ХХ ст. Івано-Франківськ: Плай, 1997. С. 130-133.
82. История Первой мировой войны 1914-1918: В 2-х томах. Москва: Наука, 1975. Т. I. 375 с.
83. Історія селянства Української РСР: В 2-х томах. Київ: Наукова думка, 1967. Т.1.: Від найдавніших часів до Великої Жовтневої соціалістичної революції. 552 с.
84. Кавунник В. Підписання Ризького договору 12 жовтня 1920 року в історіографічних традиціях і дипломатичних документах // Гілея: Науковий вісник. 2013. Вип. 68. С. 785-790.
85. Кавунник В. Політика європейських держав до України від Версальських до Ризьких мирних переговорів: документальний та історіографічний огляд // Гілея: Науковий вісник. 2013. Вип. 75. С. 180-182.
86. Кавунник В. Прелімінарний мирний договір та військове перемир'я в Ризі 12 жовтня 1920 року: українське бачення // Зовнішні справи: Політичні науки. 2017. №9. С. 31-33.
87. Кавунник В. Ризький мир у дипломатичних документах урядів УНР і УСРР (серпень 1920 – березень 1921 років). URL: [http://www.hainyzhnyk.in.ua/doc2/1919%20\(01\)%2028.misiya.php](http://www.hainyzhnyk.in.ua/doc2/1919%20(01)%2028.misiya.php)

- 88.Калакура О. Поляки в етнополітичних процесах на землях України у ХХ ст. Київ: Знання України, 2007. 188 с.
- 89.Камінський І. Чортківський прорив у польській мемуаристиці й пісні // Літопис Червоної калини. 1937. Ч. 5. С. 10-12.
- 90.Карпенко О. До питання про характер революційного руху в Східній Галичині в 1918 році // З історії західноукраїнських земель. Київ, 1957. Вип. 1. С. 59–90.
- 91.Карпенко О. Перші політичні контакти між українцями і поляками в час Листопадової (1918 р.) національно-демократичної революції // Українсько-польські відносини в Галичині у ХХ ст. Івано-Франківськ: Плай, 1997. С. 14-17.
- 92.Клим'юк У. Українсько-польські взаємини в роки Першої світової війни в контексті концепції націєтворення // Український історичний збірник. 2019. Вип. 17. С. 161-174.
- 93.Кравчук М. Українсько-польські відносини в першій чверті ХХ ст. // Українсько-польські відносини в Галичині у ХХ ст. Івано-Франківськ: Плай, 1997. С. 49-51.
- 94.Красівський О. Галичина у першій чверті ХХ ст.: Проблеми польсько-українських стосунків / Українська академія управління при Президентові України. Львівський філіал. Львів, 2000. 416 с.
- 95.Красівський О. До питання про польсько-українські переговори та компроміси під час війни 1918-1919 рр. // Українсько-польські відносини в Галичині у ХХ ст. Івано-Франківськ: Плай, 1997. С. 95-98.
- 96.Кулінич І.М. Україна в загарбницьких планах німецького імперіалізму (1900–1914). Київ: АН УРСР, 1971. 216 с.
- 97.Кульчицький С. Володимир Винниченко. Київ: Либідь, 2005. 264 с.
- 98.Кульчицький С. Комунізм в Україні: Перше десятиріччя (1918-1928) / С. Кульчицький. Київ: Наукова думка, 1996. 367 с.
- 99.Кушнір В. В. Ліга Націй та українське питання 1917-1924 рр. Львів: Світ, 1999. 133 с.

100. Кшонстек Т. Польша та Україна в боротьбі за незалежність. 1918–1920. Луцьк: Віпарт, 2010. 524 с.
101. Левандовський В. Україна в геополітичних концепціях першої третини ХХ сторіччя // Політична думка. 1994. № 3. С. 58-69.
102. Литвин В.М. Перша світова війна 1914-1918 рр. і Україна / відп. ред. В.А. Смолій; Ін-т історії України НАН України. Київ: Наукова думка, 2014. 452 с.
103. Литвин В. Тисяча років сусідства і взаємовідносин // Голос України. 2002. №9. С. 4-6.
104. Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР. Львів: Інститут українознавства НАНУ; Видавнича фірма „ОЛІР”, 1995. 368 с.
105. Литвин М. У кільці фронтів українсько-польської війни 1918-1919 рр. // Львів: Історичні нариси. Львів: Інститут українознавства НАНУ, 1996. С. 357-384.
106. Лінкан А. Г. Українське питання в радянсько-польських стосунках 20-50 рр. ХХ ст. Київ: Наукова думка, 2003. 224 с.
107. Лісевич І. У відблиску польських багнетів. Життя Києва під час перебування в ньому польських військ (травень-червень 1920 р.) Київ: Б. в. 2002. 226 с.
108. Лозинський А.Ф. Україна в геополітичних планах Німеччини та Австро-Угорщини напередодні Першої світової війни // Україна-Європа-Світ. Міжнар. зб. наук. праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. Вип. 18. С. 155–163.
109. Луценко В. Катастрофа на Віслі // Освіта. 1998. 29 квітня-6 травня. С. 8-10.
110. Матвієнко В., Дорошко М. Українсько-польська союзницька угода 1920 року та її наслідки // Україна дипломатична: науковий щорічник. 2020. Вип. ХХІ. С. 61-75.

111. Мариєвський І.К. К двадцатиліттю перемоги над панською Польщею // Воєнно-історический журнал. 1940. №5. С. 3-24.
112. Мельниченко В. Ю. Раковський і державні відносини Гадяцької України в Гадяцької Росії // Український історичний журнал. 1989. №3. С.15-16.
113. Мельничук О.А. Події Першої світової війни та національно-визвольних змагань 1917-1921 рр. на Поділлі (за спогадами І.Д. Юрченка) // Народи світу і Велика війна 1914-1918 рр.: матеріали Всеукраїнської наукової конференції 3–4 квітня 1915 р. Вінниця: ТОВ «Нілнан-ЛТД», 2015. С. 226–235.
114. Менеджецький В. Переосмислення часу // Критика. 2006. №3. С. 15-16.
115. Михайлова О. Листи Андрія Лівіцького про польсько-українські переговори у Варшаві (кінець 1919-квітень 1920 рр.). URL: [http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1919%20\(01\)%2028.misiya.php](http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1919%20(01)%2028.misiya.php)
116. Михайлова О. Огляд історіографії еволюції українсько-польських відносин у 1918-1920 рр. URL: [http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1919%20\(01\)%2028.misiya.php](http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1919%20(01)%2028.misiya.php)
117. Морушко О.О. Польське питання напередодні Першої світової війни: документознавчий аспект // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2012 . № 724: Держава та армія. С. 89-93.
118. Нагорняк М., Марчук В. Вплив великих держав на етнополітику Польщі в 1918-1945 рр. // Українсько-польські відносини в Галичині у ХХ ст. Івано-Франківськ: Плай, 1997. С. 296-300.
119. Начаєвський І. Історія української держави ХХ століття. Київ: Наукова думка, 1994. 524 с.
120. Образцов С.В. Військова діяльність генерала М. Омеляновича-Павленка на чолі Української Галицької Армії. Москва: Наука, 1995. 214 с.
121. Ольшанський П. Рижський мир. Москва: Наука, 1969. 477 с.

122. Оніпко Т.В., Оніпко Т.А. Симон Петлюра і українське питання в роки Першої світової війни // Перша світова війна й Україна (до 100-річчя початку Великої війни): тези доповідей Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю, Київ–Черкаси, 25–26 вересня 2014 р. / редкол.: В.А. Смолій та ін. Київ: Інститут історії України, 2014. С. 51-54.
123. Оренчук О.Ю., Нагірняк А.Я. Брестський мир та його значення в історії Української державності. URL: [http://www.hainyzhnyk.in.ua/doc2/1919%20\(01\)%2028.misiya.php](http://www.hainyzhnyk.in.ua/doc2/1919%20(01)%2028.misiya.php)
124. Павленко Ю., Храмов Ю. Українська державність у 1917-1919 рр. Київ: Манускрипт, 1995. 262 с.
125. Папакін А.Г. Брестський мирний договір у польсько-українських відносинах під час Першої світової війни // Перша світова війна у військово-історичному вимірі (до 100-річчя події): Збірка матеріалів Міжнародного наукового форуму 26–28 червня 2014 р. Львів: АСВ, 2014. С. 83-86.
126. Парнета О. Проголошення та міжнародне визнання Польської держави. «Польське питання» на Паризькій мирній конференції. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Parneta_Oksana/Proholoshennia_ta_mizhnarodne_vyznannia_Polskoi_derzhavy_Polske_pytannia_na_Paryzkii_myrnii_konferen.pdf?
127. Патер І. Союз визволення України: проблеми державності і соборності; НАН України, Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича. Львів: [б.в.], 2000. 344 с.
128. Плекан Ю.В. Українсько-польсько-австрійські відносини в Галичині наприкінці XIX – на початку XX ст. // Вісник Прикарпатського університету. URL: [http://www.hainyzhnyk.in.ua/doc2/1919%20\(01\)%2028.misiya.php](http://www.hainyzhnyk.in.ua/doc2/1919%20(01)%2028.misiya.php)
129. Польська Республіка (1918-1939). URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%B0_\(1918%E2%80%941939\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%B0_(1918%E2%80%941939))

130. Путьна В.К. К Висле и обратно. Москва: Изд-во политической литературы, 1927. 169 с.
131. Реєнт О., Сердюк О. Перша світова війна і Україна. Київ : Генеза, 2004. 480 с.
132. Рубльов О.С., Реєнт О.П. Українські визвольні змагання 1917-1921 рр. // Україна крізь віки. Т. 10. Київ: Видавничий дім «Альтернативи», 1999. 320 с.
133. Руккас А. 1920 рік: Польща і Україна у боротьбі проти спільного ворога – радянської Росії. URL: <http://ethnic.history.univ.kiev.ua/data/2016/50/articles/8.pdf>
134. Руккас А. «Разом з польським військом»: Армія Української Народної Республіки 1920 р. Львів: Світ, 2015. 284 с.
135. Сергійчук В. Етнічні межі і державні кордони України. Тернопіль: Тернопіль, 1996. 178 с.
136. Симоненко Р. Провал політики міжнародного імперіалізму на Україні. Київ: Либідь, 1995. 355 с.
137. Симоненко Р.Г., Табачник Д.В. Українсько-польські відносини та боротьба за єдність України. Київ: Либідь, 2007. 704 с.
138. Сінкевич Е.Г. Українсько-польські відносини (1918-2020): Навчальний посібник. Вид. 3, виправлене і доповнене. Черкаси: Вид-во ЧНУ ім.Б.Хмельницького, 2020. 145 с.
139. Скальський В. Політичне життя польської громади під час Української революції (березень 1917 – квітень 1918 рр.)// Український історичний збірник. Випуск 11. 2008. С. 186-199.
140. Склярів С.А. Польско-украинский территориальный спор и великие державы в 1918-1919 гг. // Исследования по истории Украины и Белоруссии. Москва: Наука, 1995. Вып. 1. С. 130-167.
141. Солдатенко В. Ф. Три Голгофи: Політична доля Володимира Винниченка. Київ: Либідь, 2005. 255 с.

142. Солдатенко В.Ф. Українська революція. Історичний нарис. Київ: Либідь, 1999. 976 с.
143. Солдатенко В.Ф. Українська революція. Концепція та історіографія. Київ: Просвіта, 1997. 411 с.
144. Спадщина Пілсудського та Петлюри. Минуле, сьогодення та майбутнє партнерства Польщі та України. Монографія / В. Балюк, М. Дорошко, В. Парух та ін.; наук. ред. В. Балюк, Ю. Макар, М. Дорошко. Київ : Ніка-Центр ; Люблін : Видавництво УМКС, 2021. 424 с.
145. Стахів М. Західна Україна: Нарис державного будівництва та збройної і дипломатичної оборони в 1918-1919 рр. Т. 4. Скрантон, 1960. 122 с.
146. Сторінки історії України ХХ століття: Посібник для вчителя / За ред. С. В. Кульчицького. Київ: Освіта, 1992. 336 с.
147. Тимченко Р. Українські дипломати на Паризькій мирній конференції // Український історичний збірник. 2013. Вип. 16. С. 147-161.
148. Трофимович В.В. Українське і польське питання у планах Габсбургів на початку Першої світової війни // Перша світова війна у військово-історичному вимірі (до 100-річчя події): Збірка матеріалів Міжнародного наукового форуму 26–28 червня 2014 р. Львів: АСВ, 2014. С. 9-11.
149. Українська РСР в період громадянської війни: В 3-х т. Київ: Видавництво політичної літератури, 1970. Т.3. 462 с.
150. Українсько-польські відносини. Новітня доба / [відп. ред. Микола Литвин]; Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2017. 732 с.
151. Урська У.Р. Укладення та реалізація домовленостей між Австро-Угорщиною та УНА у Брест-Литовському 1918: уроки дипломатичної боротьби. С. 120-127. URL: [http://www.hainyzhnyk.in.ua/doc2/1919%20\(01\)%2028.misiya.php](http://www.hainyzhnyk.in.ua/doc2/1919%20(01)%2028.misiya.php)

152. Хміль І. З прапором миру крізь полум'я війни. Дипломатична діяльність Української РСР. Харків, 1962. 448 с.
153. Шевчук В. П. Історія української державності. Курс лекцій. Київ: Либідь, 1999. 421 с.
154. Шерман І. П. Громадянська війна та іноземна воєнна інтервенція у висвітленні історичної літератури 20-х рр. // Український історичний журнал. 1964. №1. С.134-138.
155. Шляхтиченко М. До історії Директорії Української Народної Республіки // Український історик. 1965. №1-2. С. 28-40.
156. Яневський Д. Політичні системи України 1917-1920 рр.: спроби творення і причини поразки. Київ: Дух і література, 2003. 767 с.
157. Яремчук В. Польські політичні партії та українське питання в Галичині (кінець ХІХ ст. – 1914 р.) // Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. Вип 47. 2018. 130-140.